

УДК 378.14:377.1

DOI:

Олег Стечкевич, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Національного університету "Львівська політехніка"

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗМІШАНОГО ТА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена дослідженню проблеми створення сприятливого освітнього середовища для організації змішаного та дистанційного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти. У ході дослідження виконано аналіз науково-педагогічної літератури, що висвітлює різноманітні аспекти проблеми дослідження. Узагальнено вітчизняний та зарубіжний досвід реалізації різних моделей змішаного і дистанційного навчання. Висвітлено практичні рекомендації щодо створення освітнього середовища засобами Google Classroom та підготовки до ефективної комунікації між учасниками освітнього процесу засобами відеоконференції.

Ключові слова: змішане навчання; дистанційне навчання; заклад вищої освіти; заклад фахової передвищої освіти.

Рис. 1. Літ. 10.

Oleh Stechkevych, Ph.D.(Pedagogy), Senior Research Fellow Associate Professor of the
Pedagogy and Innovative Education Department,
Lviv Polytechnic National University

THE PECULIARITIES OF BLENDED AND DISTANCE LEARNING ORGANISATION IN INSTITUTIONS OF TERTIARY AND HIGHER EDUCATION

The article is devoted to the problems of creation of a favorable educational environment for organization of blended and distance learning at institutions of professional pre-higher education and higher education establishments.

To conduct the research, the authors analyzed scientific and pedagogical literature highlighting the various aspects of the studied problem. The article considers the origin and modern interpretation of the concept of "blended learning" and specifies common features identified by different scientists.

The work consolidates domestic and foreign experience concerning implementation of different models of blended learning, which can be grouped into four main types. It is demonstrated that successful work within each of the models is impossible without preliminary preparation. The authors supply an example of constructive agreement for development of an effective blended learning model. Structure of a typical online class is described. The problems, which are faced by students and teachers in the process of distance learning, are outlined.

The article describes practical recommendations concerning creation of an educational environment via Google Classroom, organization of collective and individual work with the samples from Google applications. The authors of the research propose detailed plans of three trainings for adaptation of students and teachers to work within the frames of video conferences (no matter what software is used), which provide effective communication between participants of the educational process of blended learning. Each training is supplemented with a practical class, which aims to solidify knowledge obtained during the training, both theoretical knowledge and practical skills.

To conclude, it is worth mentioning that effective planning of educational process with a substantiated choice of means in blended learning provides better opportunities for the students to get proper knowledge.

Keywords: blended learning; distance learning; higher education establishment; institution of professional pre-higher education.

Постановка проблеми. Розвиток комп'ютерних технологій став одним з перспективних напрямів для розвитку сучасної системи дистанційної освіти, електронного навчання (e-learning), мобільного навчання (m-learning), які ефективно використовуються для різноманітних форм навчання. Вимушене дистанційне навчання в умовах COVID-19 стало викликом для закладів фахової передвищої

(ЗФПО) та вищої освіти (ЗВО). Виявилось, що організувати навчання на базі цифрових інструментів, знаходити засоби мотивування студентів, розв'язувати технічні проблеми успішно вдається не всім. Дистанційне навчання почало набувати нового формату, в якому традиційні технології відійшли на другий план, і широко почали застосовувати blended learning (змішане навчання).

Аналіз основних досліджень та публікацій.

Впровадження інформаційних технологій та засобів навчання розглядається у роботах таких науковців, як В. Беспалько, В. Биков, Ю. Горошко, Ч. Дзюбан, М. Жалдак, К. Лісецький, О. Кривоніс, Н. Морзе [2], С. Раков, Ю. Рамський, Ю. Триус та ін. Окремі аспекти змішаного навчання, теорія і методика вивчення навчальних дисциплін за технологією змішаного та дистанційного навчання, моделі організації навчання вивчалися у працях вітчизняних науковців К. Бугайчука, М. Кадеміп, В. Кухаренка [5], Н. Рашевськоп, О. Савченко [4], О. Спіріна, А. Стрюка та ін. Проблема впровадження змішаного навчання також детально обговорювалась у роботах зарубіжних авторів В. Вудфілд, Д. Харісона, К. Манварінга, Р. Ларсена, К. Хенрі, Л. Халверсона, К. Бонка, Ч. Грехема, К. Такера, Т. Вілкова, Дж. Гріна, К. Максела, М. Горна та ін.

Метою статті є розроблення рекомендацій щодо створення освітнього середовища засобами Google Classroom та підготовки до налагодження ефективної комунікації між учасниками освітнього процесу засобами відео-конференцій в умовах змішаного та дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уперше термін “змішане навчання” на позначення нового освітнього явища в корпоративній та академічній культурі вжив Дж. Ламб [8] у 2001 р. Сьогодні термін “змішане навчання” переважно використовується для позначення процесу поєднання різних форм і методів організації навчального процесу з інформаційно-комунікативними технологіями. Відтак у сучасних дослідженнях на позначення процесу змішаного навчання використовуються також поняття “інтегроване навчання”, “гібридне навчання”, “комбіноване навчання”, “мультиметодичне навчання”, “відкрите навчання” [10]. Це підкреслює багатомірність означеного педагогічного явища.

Серед наукових публікацій, у яких досліджується сутність поняття “змішаного навчання” слід виділити роботу О. Даниско, Л. Семеновської “Тенеза та сучасний зміст поняття змішаного навчання в зарубіжній педагогічній теорії і практиці” [1]. У працях українських науковців і педагогів-практиків підкреслюється ефективність змішаного навчання, хоча не всі автори однаково розтлумачують це поняття. Провівши їх аналіз, можна виділити такі спільні ознаки змішаного навчання:

- цілеспрямований процес набуття компетенцій, частина якого реалізується у віддаленому режимі;
- використовуються інформаційно-комунікаційні

технології (ІКТ) та технічні засоби навчання (ТЗО);

- змішане навчання належить до формального навчання в рамках діяльності закладів освіти;

- ІКТ використовуються не лише щодо навчального матеріалу, але й для реалізації контрольних заходів, організації навчальної взаємодії;

- самоконтроль студента за часом, місцем, траєкторією та темпом навчання.

Змішане навчання за кордоном вже давно є повсякденною практикою, а в Україні – це передовий педагогічний досвід, який отримав поширення через пандемію COVID. Упровадження змішаного навчання у більшості розвинених країн світу набуло масового характеру, оскільки спричиняє підвищення якості навчання, виховання та управління. Змішане навчання дає змогу: реалізувати індивідуальну траєкторію через темп і ритм опанування навчального матеріалу; підвищувати мотивацію та самостійність; перейти до інтерактивної взаємодії; персоналізувати освітній процес. Водночас змішане навчання не позбавлене проблем: технічні (доступ до Інтернету, застрілі пристрої); організаційні (постійний моніторинг освітнього процесу); проєктувальні (визначення цілей, способу доставки даних, критерії оцінювання; координація діяльності).

Аналіз літератури показав, що усі наявні моделі змішаного навчання можна звести до чотирьох типів: Модель ротації (модель ротації з наявністю “онлайн станцій”, модель ротації з лабораторними роботами, “перевернуте навчання” (перевернутий клас, flipped classroom), індивідуальна модель ротації, Flex модель, Self-blend модель, Віртуально збагачена модель. Найлегшими до впровадження в діяльність закладу освіти (з точки зору організації і технічного забезпечення) є моделі “перевернутого класу” і “self-blended”. По-перше, вони не будуть вимагати додаткового технічного обладнання і комп’ютеризованих навчальних аудиторій, а по-друге, вони вже широко апробовані у багатьох закладах освіти України і зарубіжжя.

Однак яка б не була модель, слід готувати студентів до такої роботи, через: використання реальних сценаріїв (з урахуванням інтересів студентів); включення студентів до розробки таких сценаріїв; заохочення розслідування і дослідження за допомогою тренерської підтримки; сприяння обміну знаннями та спонукання до конкуренції.

Ефективна модель змішаного навчання передбачає планування всього процесу вивчення дисципліни як єдиної системи, що включає:

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗМІШАНОГО ТА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

очікувані результати навчання; співвідношення результатів із цілями освітньої програми; інструменти оцінювання прогресу; план тем і видів діяльності (зв'язок з очікуваними результатами навчання) [9]. Цей підхід відомий як “конструктивне узгодження” (рис. 1).

відбувається під час навчальних занять у *синхронному* або *асинхронному* режимі. Синхронний режим передбачає взаємодію у режимі реального часу в обраному цифровому середовищі, асинхронний означає взаємодію, яка відбувається із затримкою в часі, при цьому

Рис.1. Приклад конструктивного узгодження [3]

Для проектування можна використати підхід зворотного дизайну [6], який пропонує структурувати навчання, орієнтуючись на оцінювання, що демонструє досягнення цілей здобувачами освіти. Враховуючи аналіз різних моделей та зміну ролей студента та викладача, наведемо *приклад побудови типового заняття у дистанційному форматі*.

Вступна частина. Інформаційно-комунікативний блок: електронна дошка оголошень, блоки онлайн- (чат) та офлайн- (форум) спілкування; повідомлення теми та мети; надання доступу до матеріалів.

Змістова частина

1. Вебінар (конференція), короткий конспект, що доступний за посиланням; відеолекції, мультимедійні матеріали, презентації; посилання на інтерактивні вправи;

2. Завдання до практичних / самостійних робіт у вигляді “відповідь одним файлом” (забезпечує зберігання їх у файловому архіві платформи або на пошті, можливість оцінювати та коментувати).

Блок оцінювання знань (за необхідності). Самооцінювання, взаємне оцінювання, тестові завдання у відкритій формі, автоматизовані тести, (задається час, кількість спроб, доступність правильних відповідей).

Отримання навчальних матеріалів, спілкування між суб'єктами дистанційного навчання

застосовуються інтерактивні освітні платформи, електронна пошта, форуми, соціальні мережі тощо. Кожен із цих режимів має свої недоліки та переваги, але врахування лише синхронної взаємодії в дистанційному навчанні може призвести до перенавантаження усіх учасників освітнього процесу. Ефективне поєднання синхронного та асинхронного режимів може бути реалізоване через один зі способів:

- **модель заняття:** огляд матеріалу (1/4 часу, синхронно); надання доступу до відео (теорії) та вправ, які опрацьовуються асинхронно (1/2 часу, асинхронно); наприкінці заняття відповіді на запитання, підсумки, рефлексія (1/4 часу, синхронно);

- **модель освітнього процесу:** в синхронному режимі відбувається лише кожен третій урок дисципліни, а для решти часу пропонують завдання для самостійного опрацювання та виконання.

Аналіз питань, пов'язаних зі змішаним навчанням, свідчить, що в процесі навчання студентам слід розв'язати такі проблеми: неефективний тайм-менеджмент; низький рівень самодисципліни; проблеми технічного характеру; робота в команді; знайомство з новим інтерфейсом платформ для навчання; викладачі ж потребують підготовки до роботи в умовах

змішаного формату (методичний аспект) і час, щоб адаптувати матеріал і розмістити його в хмарному середовищі.

Середовище Google Classroom дає змогу реалізувати ефективну комунікацію між учасниками освітнього процесу ЗФПО та ЗВО, інформувати слухачів про події; розміщувати матеріали, які слід переглянути; формувати завдання, які слід виконати на оцінку; проводити опитування, анкетування й тестування; працювати зі шаблонами для організації колективної та індивідуальної роботи; вести журнал оцінювання. Усі здані слухачами файли зберігаються на Google Диску викладача у відповідній папці. Це дозволяє у будь-який момент часу мати під руками результати роботи кожного студента й мати до них доступ з будь-якого гаджету, підключеного до мережі Інтернет. Є можливість різних видів коментування: коментар до вправи (бачать усі слухачі курсу); приватний коментар (реалізується анонімність бесіди); вкладений коментар (на зданих роботах можна робити примітки чи інші позначки).

Надзвичайно ефективним інструментом роботи зі слухачами є організація колективної та індивідуальної роботи зі шаблонами, що дає змогу викладачеві отримати один файл, який містить результати роботи усіх слухачів. Це завдання доцільно виконувати в синхронному режимі під час онлайнзустрічі, коли слухачі мають змогу одразу бачити не лише свої результати. Такі завдання можуть навіть не оцінюватися. У такий спосіб викладач отримує звіт про роботу слухачів під час очної зустрічі. У результаті виконання індивідуальної роботи викладач отримує від кожного учасника окремий файл, який відповідає створеному шаблону. Такі завдання доцільно створювати для реалізації асинхронного режиму навчання, коли кожен виконує завдання у зручний для нього час. З отриманих файлів можна створювати колекції чи портфоліо на задану тему. Перевагою означеного способу є те, що слухачам не треба гаяти час на створення самого шаблону витративши натомість на виконання завдання. Як показала практика навчання під час карантину, значно дієвішими за текстові інструкції для студентів та викладачів є навчальні відео (скринкасти), які можна розмістити на YouTube і надати доступ до їх перегляду [7].

Перехід на формат онлайн-навчання зумовив потребу використання спеціальних програмних засобів (ПЗ) з функціями чатів та конференцій, оскільки комунікація є невід'ємним складником освітнього середовища і від рівня взаємодії між студентами та викладачами залежить ефективність

процесу навчання. Найчастіше в ЗФПО та ЗВО використовуються ZOOM та Google Meet, рідше – Microsoft Teams. Ми рекомендуємо такі моделі використання: один студент – один викладач, один викладач – одна група, один викладач – потік, кілька викладачів – одна група (потік).

Для адаптації студентів і викладачів до роботи у рамках відео-конференцій (незалежного від типу програмного забезпечення) пропонується серія із трьох тренінгів, які можна провести як в офлайн, так і в онлайн режимі.

Тренінг № 1.

1. Спільне встановлення програмного забезпечення на персональний комп'ютер та смартфон через завантаження дистрибутивів з офіційного сайту розробників. Налаштування мови інтерфейсу програми.

2. Налаштування пристроїв чи їх вибір зі списку (мікрофони, динаміки, відеокамери). Їх включення та виключення у різних ситуаціях.

3. Загальне знайомство з базовими функціональними можливостями програми (як попросити слово, як написати повідомлення до спільного чату, як переглянути список учасників зустрічі, як відкрити прикріплений файл).

4. Перевірка якості звуку та відео через опитування присутніх (можна відповідати у чаті) та їх реакцію (кивки головою).

Практична вправа до Тренінгу № 1.

Викладач зачитує інформацію і просить студентів зголоситися для доповнення за допомогою наявних інструментів зворотного зв'язку (піднімання руки, допис у чат і т.д). Надання слова, контроль за роботою мікрофона (включення перед відповіддю та відключення після неї).

Тренінг № 2.

1. Закріплення базових навичок роботи (мікрофони, камери).

2. Знайомство з правилами спілкування під час відеоконференцій (вхід до конференції з вимкненим мікрофоном; особливості роботи з включеною камерою, доцільність вітання при вході).

3. Особливості спілкування у спільному чаті (повідомлення для усіх, приватні повідомлення). Викладач може розробити свої правила і узгодити їх зі слухачами. Налаштування облікового запису – додавання прізвища та імені (їх зміна), додавання фотографії.

4. Налаштування вигляду перегляду (усі учасники, один учасник, демонстрація екрану тощо).

Практична вправа до Тренінгу № 2.

Викладач ділиться через спільний чат посиланням на інтерактивну вправу, яку студенти мають

пройти (розв'язати). Після цього просить відповісти через приватні повідомлення у спільному чаті, щоб інші учасники не могли їх прочитати.

Тренінг № 3.

1. Робота з кімнатою очікування (дозвіл на вхід, блокування, видалення, повернення до зустрічі у випадку зникнення Інтернету). Одночасне підключення з кількох пристроїв.

2. Способи пояснення матеріалу: демонстрація власного екрана, записи на дошці, робота зі спільним документом, озвучення презентації, перегляд відеоматеріалів. Способи позначення об'єктів на спільних документах

3. Демонстрація власних екранів слухачами (учнями). Робота в сесійних залах, окремих кімнатах.

Практична вправа до Тренінгу № 3.

Викладач ставить перед слухачами одну проблему, яку слід проаналізувати за 5–10 хвилин (може бути задача, яку можна розв'язати різними способами). Для цього демонструє через свій екран презентацію чи інший документ. Після озвучення завдання ділить слухачів (студентів) на кілька груп і розводить їх за сесійними залами (кімнатами). Під час обговорення викладач заходить до кожної групи, щоб переконатися, що робота триває. Після завершення обговорення усі повертаються до спільної роботи і озвучують отримані результати, через демонстрацію своїх екранів.

Перед початком роботи зі слухачами (студентами), рекомендується самостійно або з колегами (родичами) спробувати виконувати усі дії, які плануєте використати на занятті. Переконайтеся, що вам усе вдається. Навіть, якщо виникнуть проблеми під час зустрічі, не слід переживати, попросіть ваших слухачів (студентів) разом вийти із цієї ситуації. Таким чином, для ефективної роботи у режимі відеоконференцій слід провести ґрунтовну підготовчу роботу, яка вже через кілька занять перетворить зустрічі зі слухачами (студентами) на цікавий інтерактив.

Висновки. Онлайннавчання може бути настільки ж ефективним, як і аудиторне навчання. Взагалі, існують методи, які добре себе зарекомендували у кожній із цих форм навчання. Здійснений аналіз дає підставу констатувати, що за ефективного планування навчального процесу з обґрунтованим добром засобів, змішане навчання дає студентів більше шансів здобувати якісні знання. Упровадження таких форм навчання потребує певних зусиль та ресурсів і може стати одним із ключових напрямів модернізації освіти. Для успішної роботи педагогічні та науково-

педагогічні працівники мають постійно підвищувати свою кваліфікацію. Тому до подальших напрямів досліджень відносимо обґрунтування й створення серії майстер-класів із застосування цифрових інструментів для організації освітнього процесу в ЗФПО та ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даниско О. В., Семеновська Л. А. Генеза та сучасний зміст поняття змішаного навчання в зарубіжній педагогічній теорії і практиці. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. Т. 65, № 3. С. 1–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_65_3_3 (дата звернення: 05.02.2022).

2. Морзе Н. В. Основні тенденції використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті. URL: <http://leader.ciiit.zp.ua/files/plan/2013/prez30.11.13.pdf> (дата звернення: 02.02.2022).

3. Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти. URL: <https://qrqo.page.link/QP7Cm> (дата звернення: 05.02.2022).

4. Савченко О. Цифрові технології в дистанційному навчанні англійської мови студентів ЗВО. *Молодь і ринок*. 2021. №9 (195). С.66–70. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/download/240818/241847> (дата звернення: 05.02.2022).

5. Кухаренко В.М. Тьютор дистанційного та змішаного навчання : посібник. Київ: Міленіум, 2019. 307 с.

6. Backwards Course Design : website. URL: <https://citl.indiana.edu/teaching-resources/course-design/backward-course-design/index.html> (Last accessed: 04.02.2022).

7. Google Classroom від А до Я (Гугл клас від О.Стечкевич). *YouTube*. URL: <https://youtube.com/playlist?list=PLM9nTRT9NYvrBE0unejCJkInOcdJdJ7Lj> (Accessed: 04.02.2022).

8. Lamb J. Blended Learning Is the New Buzz Phrase. *The Financial Times Retrieved*, 2001. URL : <http://specials.ft.com/ftit/june2001/FT3M0640JNC.html> (Accessed: 01.02.2021).

9. John Biggs. Aligning Teaching for Constructive Learning. *The Higher Education Academy*. URL: https://www.heacademy.ac.uk/sites/default/files/resources/id477_aligning_teaching_for_constructing_learning.pdf (Accessed: 04.02.2022).

10. Picciano A.G. Blending with Purpose: The Multimodal Model. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, 2009, Vol.13, Issue 1, P. 7–18. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ837540.pdf> (Accessed: 04.02.2022).

REFERENCES

1. Danysko, O.V. & Semenovska, L. A. (2018). Geneza ta suchasnyi zmist poniattia zmishanoho navchannia v zarubizhnii pedahohichnii teorii i praktysi [Genesis and modern content of the concept of blended learning in foreign pedagogical theory and practice]. *Information technologies and teaching aids*, Vol. 3 (65), pp. 1–11. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_65_3_3 (Accessed 05 Feb. 2022). [in Ukrainian].
2. Morze, N.V. (2013). Osnovni tendentsii vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii v osviti [The main trends in the use of information and communication technologies in education]. Available at: <http://leader.ciit.zp.ua/files/plan/2013/prez30.11.13.pdf> (Accessed 02 Feb. 2022). [in Ukrainian].
3. Rekomendatsii shchodo vprovadzhennia zmishanoho navchannia u zakladakh fakhovoi peredvyshchoi ta vyshchoi osvity [Recommendations for the implementation of blended learning in institutions of professional higher and higher education]. Available at: <https://qrgo.page.link/QP7Cm> (Accessed 05 Feb. 2022). [in Ukrainian].
4. Savchenko, O. (2021). Tsyfrovi tekhnolohii v dystantsiinomu navchanni anhliiskoi movy studentiv ZVO [Digital technologies in distance learning of English for freelance students]. *Youth & market*, Vol. 9 (195), pp. 41–46. Available at: <http://mir.dspu.edu.ua/article/download/240818/241847> (Accessed 05 Feb. 2022). [in Ukrainian].
5. Kukhareno, V.M. (2019). Tiutor dystantsiinoho ta zmishanoho navchannia [Distance and blended learning tutor]. Kyiv, 307 p. [in Ukrainian].
6. Backwards Course Design (2022). Website. Available at: <https://citl.indiana.edu/teaching-resources/course-design/backward-course-design/index.html> (Accessed 04 Feb. 2022). [in English].
7. Google Classroom vid A do Ya (2022). (Huhl klas vid O.Stechkevych) [Google Classroom from A to Z (Google classroom from O. Stechkevych)]. *YouTube*. Available at: <https://youtube.com/playlist?list=PLM9nTRT9NYvrBE0uncjCJKJnOcdJdJ7Lj> (Accessed 04 Feb. 2022). [in Ukrainian].
8. Lamb, J. (2001). Blended Learning Is the New Buzz Phrase. *The Financial Times Retrieved*. Available at: <http://specials.ft.com/ftit/june2001/FT3M0640JNC.html> (Accessed 01 Feb. 2022). [in English].
9. John, Biggs. Aligning Teaching for Constructive Learning. *The Higher Education Academy*. Available at: https://www.heacademy.ac.uk/sites/default/files/resources/aligning_teaching_for_constructing_learning.pdf (Accessed 04 Feb. 2022). [in English].
10. Picciano, A.G. (2009). Blending with Purpose: The Multimodal Model. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, Vol.13(1), pp. 7–18. Available at: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ837540.pdf> (Accessed 04 Feb. 2022). [in English].

Стаття надійшла до редакції 19.01.2022

“Живе той, хто не живе для себе, хто для других виборює життя”.

*Петро Симоненко
український письменник*

“У ритмі укладено чарівництво: він запевняє нас, що всередині кожної людської істоти перебуває щось піднесене, недосяжне і величне”.

*Йоганн Вольфганг фон Гете
німецький поет, прозаїк, драматург*

“Щастя полягає в тому, щоб, відкривши у собі справжню до чогось здібність, побудувати на ній своє життя”.

*Григорій Сковорода
український філософ, педагог*

